

KNJIŽNE OCENE

FRANCE BEVK, IZBRANI SPISI IV

S četrto knjigo Izbranih spisov je izbor Bevkovega dela, kakor ga je začela izdajati vodilna slovenska založba že po pisateljevi šestdesetletnici, vendar pa v zvezi z njo, dosegel približno 1600 strani literarnih tekstov. Od mladostne lirike, zvrsti, h kateri se Bevk že dolgo ne vrača več, preko poskusov dramatskega oblikovanja zajemajo ti štirje zajetni zvezki predvsem najznačilnejšo kratko prozo in daljše povesti. Vse to, urejeno v kronološki vrsti, pa sega komaj na prag tridesetih let. Tako bodo nadaljnje knjige Izbranih spisov dale izbor najboljšega v pisateljevem delu zadnjih petindvajsetih let. Pri živem in še vedno neugnano dejavnem pisatelju pomeni taka obsežna izdaja izbranega dela več kakor samo izpolnitev moralnega dolga nasproti pisatelju, ki ni samo naš najrodovitnejši oblikovalec slovstvenih vrednot, marveč tudi literarni in politični predstavnik najzahodnejše in po svoji zgodovinski usodi najbolj trdo preizkušene slovenske pokrajine; pomeni tudi potrebno in pravilno vključitev Bevkovega starejšega dela v našo živo sodobnost.

Tej splošni ugotovitvi, ki je nemara potrebna poudarka že zato, ker izdajanje Bevkovih Izbranih spisov ni našlo v naši literarni publicistiki zadostnih odmevov, je treba pridružiti še nekatera kronistično-informativna dejstva. Predvsem to, da je izbor spisov za pričujočo izdajo pripravil sam pisatelj, kar je v podobnih primerih če ne prednost, pa vsaj zanimivost sleherne take izdaje, saj kaže, kako presoja avtor svoje lastno delo in kje vidi največje umetniške dosežke. Na tej poti skozi desetletja svojega dela je dobil Bevk izbornega literarnozgodovinskega spremljevalca, profesorja dr. Franceta Koblarja, kritika, ki je že od začetka nemara največ pisal o njegovih knjigah in si je tako pridobil ne samo razgledanost po Bevkovem delu, marveč tudi intimno poznanje pisateljeve umetniške rasti, njenih notranjih silnic in vnanjih sprožil. Samo na podlagi tega dolgoletnega duhovnega sožitja z Bevkovim delom, ki je, kakor vemo vsi, zaradi svoje obsežnosti že dokaj nepregledno, je mogel dr. Koblar napisati za prvo knjigo Izbranih spisov uvod (str. 5—64), ki je za sedaj najobsežnejša študija o Bevkovem celotnem delu in njegovem pomenu za slovensko slovstvo. Z natančno pozornostjo spremlja ta sourednik Izbranih spisov vse izbrane tekste in jih komentira ne samo biografsko in bibliografsko, marveč tudi s tehtnimi doneski k podrobnejši razlagi pisateljevega dela, k stilni analizi razvoja Bevkove proze, omahujoče med zgledi simbolizma, nove romantike, naturalizma in realizma, tja do pisateljevega uravnovešenja v pripovednika tiste osebne značilnosti, ki karakterizira Bevkovo dokončno izoblikovano umetniško fiziognomijo. Kdor bo poslej hodil po dolgih in številnih razorih Bevkovega dela, bo imel v Koblarjevem komentarju nepogrešljivega vodnika. Tako zasnovana ureditev Bevkovih Izbranih spisov — metodično resda ne nova, vendar pri nas bolj nenavadna, če gre za žive in še dejavne pisatelje — zadovoljuje potemtakem s svojim prodiranjem v strukturalno zgradbo Bevkovega dela ne samo zahteve in potrebe naše

* France Bevk, Izbrani spisi. Četrta knjiga. (Ljudje pod Osojnikom, Krivda, Srebrniki.) Državna založba Slovenije, Ljubljana 1955.

literarne zgodovine, marveč podpira in hkrati razširja tudi literarno kulturo bralcev leposlovja. Slednje se mi zdi posebno dragoceno v času, ko je demokratizacija kulture dosegla tisto razvojno stopnjo, ki sili v globino in ki skuša najti za posplošujoče trditve tudi analitičnih opor.

Spričo zgoščene, vendar po orisu razvojnih silnic, idejnih, estetskih in stilističnih značilnosti sintetično zajete podobe Bevkove slovstvene individualnosti in spričo tako skrbnega komentiranja Bevkovega dela v posameznih knjigah Izbranih spisov je komaj mogoče napisati v tem okviru več kot zgolj referativno besedo o povestih četrte knjige. Z opombami o »Ljudih pod Osojnikom« je dr. Koblar osvetlil razvoj leta 1925 samostojno izšle povesti »Smrt pred hišo« v poznejšo, leta 1935 znova izoblikovano povest »Ljudje pod Osojnikom«. Tako je razgrnil zastrti pogled v pisateljevo delavnico in na primeru te izrazito domačijske proze pokazal, kako se je Bevku oblikovala ista snov v razponu od — dejal bi — učnih let do tistega relativnega mojstrstva, ki ga razodeva dokončni tekst. Analiza te predelave bi pokazala vso notranjo dinamiko ustvarjalnega procesa v desetih letih pisateljevega umetniškega dozorevanja, čiščenje njegovega pripovednega lirizma, poglobljanje in zgoščevalno moč njegovega psihološkega vida, razvoj njegove fabulistike — te velike Bevkove odlike — od površnih, navzven učinkujočih prijemov do notranje strnjenosti in z njo združene strožje pripovedne discipline; prav tako razvoj Bevkovega sloga in jezika.

V tem zvezku so združeni — najbrž namenoma — trije enako izraziti, čeprav po svoji umetniški vrednosti ne enako pomembni primeri Bevkove domačijske povesti. Zdi se, da je pisatelj tu, med svojimi hribovci, med kmeti, kočarji, gostači in kmečkimi delavci, v svetu, ki ga kot nekaj nemaj simbol označuje tudi po imenu gora Osojnik, v najbolj pristnem ozračju vsega svojega pripovedništva. Vzlic temu pa ne kaže, da bi prenesli sociološko in idejno težišče Bevkove proze v stil domačijske povesti, ki pri njem — mimogrede povedano — ne izzveneva v ceneno idiliko, kakor pri nekaterih pisateljih nekdanjega dominsvetovskega kroga. Kje je Bevk močnejši, izrazitejši, bolj samosvoj, v kmečki ali meščanski povesti? Katera proza je najbolj avtentičen izraz Bevkove ustvarjalne osebnosti: črtica, novela ali roman? V čem je moč Bevkovega realizma — in navsezadnje je vendarle realist, četudi s kakim atributom: v prepričljivem razpletu fabule ali v psihologiji tipov in karakterjev, ki nosijo dejanje njegovih zgodb? Kje je njegov stil življenjsko toplejši in osebnejši: v povestih iz kmečkega življenja ali v orisih meščanskih življenjskih zapletljajev, posebej še seksualnih konfliktov, ki se sproščajo zlasti na tem družbenem terenu?

Tako bi mogli nanizati vrsto vprašanj, na katera si morajo odgovarjati vsi, ki jih zanima Bevkovo delo. Pred nami ne stoji več posamezni spisi, zlasti ne po tem izboru, ki mu lahko samo želimo uspešnega nadaljevanja; pred nami stoji Bevkovo celotno delo z vsemi svojimi značilnostmi in dosežki. Tudi po dr. Koblarjevem bistveno pomembnem donesku k duhovni biografiji Bevkovega dela ostajajo na debeli skladovnici njegovih spisov razni vprašaji, ostajajo problemi, ki jih bo še obravnavala analitična literarna kritika. Problemi regionalnih, socioloških, idejnih in stilnih sestavin tega dela.

V tem priložnostnem zapisu na rob Bevkovemu Izbranemu delu bi hotel samo poudariti, da bi bilo delo takega obsega in razpona, vsebinsko in oblikovno tako raznovrstno, kakor je Bevkovo, vredno večje pozornosti in izčrpnjega

proučevanja. Njegove sončne in senčne strani, njegovi dvigi in padci, umetniški preskoki in plitvinske narejenosti, to, kar je bilo napisano iz časa za čas, porojeno iz trpljenja ali narejeno iz »fabulističnega veselja«, vse to, kar v pestri prepletenosti nižjih in višjih kvalitetnih plasti teče skozi vse Bevkovo delo, tvori premalo osvetljen prispevek v našo duhovno kulturo: prispevek osebnosti, pokrajine in generacije, prispevek, ki je v vsaki izmed teh lastnosti enako zanimiv.

Božidar Borko

IVAN POTRČ, ZLOČIN

Potrčeva kronika Zločin popisuje aretacijo, zasliševanje, mučenje in smrt dveh revolucionarjev pred vojno.*

Pisatelj Ivan Potrč je na začetek te kronike o zločinu nad dvema revolucionarjema postavil kar dva motta, in sicer stavek iz razgovora Romain Rollanda z Jaurèsom in pa znane Župančičeve verze z nagrobnika narodnih herojev v Ljubljani. Temu je dodal še opombo na začetku kronike, kjer je bralcu razložil namen svojega dela s sledečimi besedami: »Ta kronistični popis zadnje poti dveh revolucionarjev hoče biti zgolj verna podoba in pričevanje — ali težko je biti pravičen do živih, še težje do mrtvih — naše zmotno dleto upodablja njihova obličja.« In končno je treba še omeniti, da je prvi odstavek kronike docela programatičnega značaja, saj pripoveduje o tem, da najbolj boli in peče zgubljena vera v človeka in da »kdor za druge živi, lahko nase in na samoto pozabi; ne prestane pa boleti nesreča bližnjega — nesreča zato, ker si izgubil vero vanj, ker se je zase zbal. Neznansko moraš prestati, da to preboliš«.

Po vsem, kar smo doslej omenili, vidimo, da je pisatelj svoje delo opremil s precej pomenljivimi uvodnimi citati in mislimi. Za droben spis, kakršen je kronika Zločin, se zdi takšno uvajanje v tekst kar malce nenavadno in njegovega pravega namena ni mogoče prezreti. Gre namreč za poizkus, opravičiti revolucionarni patos, ki je Potrčeva kronika z njim v precejšnji meri nasičena in ki je živo nasprotje čistega umetniškega fabuliranja in ustvarjanja. In v resnici, ko bralec prebere Potrčevo kroniko, lahko spozna, da je bilo pisateljevo vodilo sledeče: ustvariti podobo revolucionarne vzvišenosti, požrtvovalnosti in junaštva. Vodilo tedaj, ki je samo po sebi dobro in smotrno, zlasti še, če je ostvarjeno s tankim umetniškim posluhom. To vodilo je bilo kajpak izraz pisateljeve želje, da poseže v dneve stare jugoslovanske države in da na osnovi gradiva, ki mu je bilo že na razpolago in ki ga je šele sam odkril, poda literarno podobo enega izmed najbolj tragičnih dogodkov iz zgodovine revolucionarnih bojov v stari Jugoslaviji. In vendar — kljub temu in takemu dobremu namenu — novo delo Ivana Potrča bralcu ne zadovolji, kajti ostalo je v umetniškem in vsebinskem pogledu nedokončano. Ostalo je le torzo, čeprav je namerno potisnjeno v skromne okvire kronike. Snov, predvsem pa umetniški in idejni odnos do te snovi sta zmagala pisateljevo tvorno sposobnost in pripravljenost. V primeri z romanom Na kmetih je kronika Zločin izraz manjše pisateljske in umetniške zmogljivosti in moči.

* Ljubljana 1955. Redna knjiga Prešernove družbe za leto 1956. Strani 106. Oprema arh. Milan Arnež. Natisnila in vezala Tiskarna Ljudske pravice v 81.000 izvodih.